

Матеріали до 4-го видання Червоної книги України. Тваринний світ

Національна академія наук України
Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена

**Матеріали до 4-го видання
Червоної книги України.
Тваринний світ**

ТОМ 2

КИЇВ, 2018

УДК: 502.743:592.599(477)

М 34

Матеріали до 4-го видання Червоної книги України. Тваринний світ / Серія: «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 7, Т. 2. – Київ, Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України, 2018. – 454 с.

ISBN 978-966-02-8576-7 (заг.)

ISBN 978-966-02-8578-1 (Т. 2)

Редакційна колегія:

Акімов І. А., чл.-кор. НАН України, директор Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена; **Харченко В. О.**, заступник директора Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена, секретар Національної комісії з питань Червоної книги України; **Костюшин В. А.**, завідуючий Відділом моніторингу та охорони тваринного світу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена; **Василіук О. В.**, науковий співробітник Відділу моніторингу та охорони тваринного світу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена.

До збірника включені відомості про знахідки у 2009–2017 роках видів тварин, занесених до Червоної книги України, а також обґрунтування для внесення нових видів, або виведення їх з Червоної книги України. В публікації представлена інформація, зібрана понад як 170 фахівцями-зоологами. Загалом подано інформацію про 29 тисяч зустрічей червонокнижних видів тварин, зроблених у 15 тисячах локалітетах.

Збірник розрахований на професійних зоологів, природоохоронців, працівників установ природно-заповідного фонду.

Рукопис рекомендовано до друку Вченою радою Інституту зоології імені І. І. Шмальгаузена (протокол №6 від 14.08.2018 р.).

Збір та опрацювання матеріалу здійснено за сприяння Ukrainian Nature Conservation Group.

Макет: Н. Антонова.

Фото на обкл.: М. Богомаз.

С. М. Снігирьов,
О. К. Чащин,
Б. С. Гулак

Одеський центр Південного науково-дослідного інституту
морського рибного господарства та океанографії
вул. Мечникова 132, м. Одеса, 65028, Україна,
E-mail: jugniro@meta.ua; snigirev@te.net.ua

ВИСНОВОК ЩОДО СУЧАСНОГО ОХОРОННОГО СТАТУСУ ТРАВ'ЯНОГО КРАБА *CARCINUS AESTUARII* NORDO 1847 ТА КСАНТО ПОРЕСА *XANTHO PORESSA* (OLIVI, 1792) У ПІВНІЧНО-ЗАХІДНІЙ ЧАСТИНІ ЧОРНОГО МОРЯ В МЕЖАХ КОРДОНІВ УКРАЇНИ

Майже всі види крабів Чорного моря мають охоронний статус. Краби досить часто потрапляють у знаряддя для лову риби, тому є можливість оцінювати та корегувати їх відносну чисельність на прибережних ділянках моря.

Збір матеріалів про зустрічальність крабів (трав'яний краб *Carcinus aestuarii* Nordo 1847 і ксанто пореса *Xantho poressa* (Olivi, 1792) здійснювали з уловів знарядь для лову риби та креветок, які використовувалися згідно з програмами науково-дослідних робіт Одеського центру ПівденНІРО в північно-західній частині Чорного моря. Знаряддя виставляли на контрольно-спостережних пунктах, які працюють постійно в прибережних зонах моря в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях, на основі договорів інституту з рибодобувними підприємствами. Збір даних про зустрічальність крабів проводився протягом 2016–2017 рр. Бригади рибалок на цих пунктах робили перерви в науково-дослідному лові тільки у холодну пору року у зв'язку з льодоставом і штормами. Прилов крабів в основному відзначався у дрібновічкових зябрових ставних сітках з вічком 20–50 мм, які застосовувалися для вилову бичків, кефалі, глоси та деяких інших видів риб, а також при лові ятерами креветок (вічко 6,5 мм) і бичків (вічко 20–24 мм). В районі Одеси, коси Тендри та с. Лазурне, спостереження вели також в місцях сіткового лову калкана (вічко 180 мм). Кожен контрольно-спостережний пункт мав зону лову протяжністю вздовж берега 10–30 км. Ці зони науково-дослідного лову знаходилися в наступних координатах:

- с. Приморське – с. Лебедівка 45°60' П.Ш. 22°75' С.Д. – 45°82' П.Ш. 30°15' С.Д.
- м. Одеса (Бурлача балка – Аркадія) 46°32' П.Ш. 30°67' С.Д. – 46°44' П.Ш. 30°77' С.Д.
- м. Очаків (с. Рибаківка – Лагерна коса) 46°62' П.Ш. 31°39' С.Д. – 46°60' П.Ш. 31°47' С.Д.

- коса Тендра (к. Тендра – к. Кінбурнська) 46°32' П.Ш. 31°53' С.Д. – 46°45' П.Ш. 31°69' С.Д.
- с. Лазурне (оз Устричне – о. Джарилгач) 46°02' П.Ш. 33°08' С.Д. – 46°08' П.Ш. 32°44' С.Д.

Ятері виставлялися на глибинах до 2,0 м, дрібновічкової сітки на глибинах від 1,5 до 4,0 м, а сітки для лову калкана на глибинах 15,0–25,0 м.

У теплу пору року в Одеській затоці та в районі с. Лазурного (Херсонська область) на мілководдях (глибина до 5,0 м) також вели візуальні спостереження і облік чисельності з використанням легковолодажного спорядження (комплект № 1, та № 2).

Краб трав'яний *Carcinus aestuarii* Nordo, 1847
Відповідно спостережень, даним літератури (Аносів 2016) та чисельним усним повідомленням чисельність цього виду зростає вже протягом не менш десяти років. В останні роки з'являється у великій кількості в березні, коли дорослі статевозрілі особини починають мігрувати в мілководну прибережну зону для розмноження. Спочатку відзначається на глибинах близько 20 метрів в кількості 20–40 штук на кожні 10 сіток при весняному промислі камбали, потім після прогріву води, підходить на глибини де застосовуються ятері. При тихій погоді улови в квітні-травні зростають до 200–250 особин в розрахунку на один ятір. У цих випадках кількість трав'яних крабів перевищує кількість риби або креветок що потрапляють в ті ж знаряддя. Чисельність самок при розмноженні декілька перевищує чисельність самців. Самки зазвичай першими в кінці травня залишають місця розмноження і до кінця травня повертаються на великі глибини. Влітку і восени на мілководдях присутні в основному самці, які продовжують потрапляти в знаряддя лову риби і креветок (табл. 1).

Таблиця 1. Середня кількість крабів що приловлюються в ятері та сітки при промислі риби та креветки в Чорному морі, шт. (за зрізку одного ятера, або перебірку десяти зябрових сіток).

Вид краба	Район лову, контрольні-спостережні пункти							
	с. Приморське – с. Лебедівка	м. Одеса	м. Очаків		Коса Тендра		о. Джарилгач – с. Лазурне	
	Ятері	Сітки	Сітки	Ятері	Сітки	Ятері	Сітки	Ятері
Краб трав'яний <i>Carcinus aestuarii</i> Nardo, 1847	2,5	17	7	3,0	25	20	15	12
Ксанто пореса <i>Xantho poressa</i> (Oliv, 1792)	0,3	34,7	15	2,0	20	4	10	1,1

Самці завжди крупніші за самок. Розміри їх карапакса досягають 8-9 см, що є типовим для цього виду крабів. Численна молодь, що з'являється після періоду розмноження, протягом літа також зустрічається на мілководдях. Це підтверджується візуальними спостереженнями. Зі зниженням температури води до 10 °С восени трав'яні краби відходять на великі глибини до 25-30 метрів, де вони краще укриті від впливу штормів. Дані останнього зведення за видами Decapoda (Аносов 2016), вказують на те що підвищений рівень чисельності трав'яного краба в Чорному морі відповідає промислового виду. Жодна з причорноморських країн, крім України, не розглядає цей вид як рідкісний та вимагаючий охорони вид.

Ксанто пореса *Xantho poressa* (Oliv, 1792) Зустрічається на таких же глибинах що і трав'яний краб, але переважно на ділянках з кам'янистим дном, особливо там де присутні поселення мідій та інших молюсків. В знаряддях лову відзначаються статевозрілі особини з розміром карапакса 4-6 см, що відповідає нормі для даного виду. Самці більші за розмірами ніж самки.

Література

1. Аносов С.Е. Характеристика фауны Decapoda Азово-Черноморского бассейна. Качественные и количественные изменения за последнее столетие: диссертация кандидата биологических наук: 03.02.10 / С.Е. Аносов / [Место защиты: «Всероссийский научно-исследовательский институт рыбного хозяйства и океанографии»]. – Москва, 2016. – 269 с.

Підходять на менші глибини в квітні-травні і живуть серед каменів та заростей водної рослинності де і відбувається розмноження. На відміну від трав'яного краба в ятерах які виставляються на малих глибинах, зустрічається в менших кількостях. Це пов'язано з тим що ятері як правило виставляються на ділянках де камені відсутні. Максимальні прилови в кількості декількох десятків примірників на 10 рибальських знарядь відзначаються в бичкових сітках на глибинах 2-5 метрів. Підводний облік чисельності *Xantho poressa* в Одеській затоці виявив постійну присутність його особин з щільністю 5-10 екз./м². В цілому як прилови в рибальські знаряддя (табл. 1) так і підводні спостереження нирців показують, що цей вид також досяг чисельності яка забезпечує стійку динаміку популяції на звичайному для цього виду рівні.

Враховуючи вищевказане є підстави виведення трав'яного краба *Carcinus aestuarii* Nordo 1847 та ксанто пореса *Xantho poressa* (Oliv, 1792) зі списків Червоної Книги України або змینی їх природоохоронного статусу до категорії Відновлені.